

Географското единство на българските земи

отъ

Ив. Батаклиевъ

Въпрѣки обстоятелството, че днесъ чрезъ неимоверно бързитѣ съобщения, свѣтътъ се интернационализира, въ културно отношение живѣемъ въ вѣка на национализма. Всѣки народъ, като една по-голяма или по-малка клетка въ общото свѣтовно пространство, се стреми къмъ национално обединение и независимостъ. Никой народъ не иска за смѣтка на всечовѣшката културна общностъ, да загуби своя националенъ характеръ. Разбира се, национална крайностъ или шовинизъмъ е желанието у нѣкои народи, да наложатъ свои национални черти на други народи. Основата на принципа за самоопредѣленіе на народитѣ, който се въздигна презъ миналата свѣтвна война, но не се осъществи, е национална. Смѣтамъ, че въ бждеща Нова Европа националниятъ принципъ нѣма да престане да играе важна роля. Чрезъ своето силно национално съзнание народитѣ се борятъ за запазване. При постоянно увеличаващото се човѣчество и алчностъ за богатства, поради които причини се осложняватъ международнитѣ отношения, друго сигурно сръдство за тази целъ днесъ нѣма. Това е особено вѣрно за малкитѣ народи.

Националната независимостъ и държавната организация или просто държавата се подържатъ взаимно; иначе тѣхниятъ самостоятеленъ животъ е труденъ. Но здравината, както на националната независимостъ, така и на държавната организация, или общо казано — здравината на националната държава, почиватъ до голѣма степенъ на географското единство между земитѣ, отъ които се състои тази държава. Касае се за единството на разнитѣ земи, които населява една нация и които влизатъ въ една държава, и за единството на разнитѣ части на тази нация, която населява тия земи, както и за връзката и единството между земята и националното ѝ население. Касае се, значи, за физиогеографско и антропогеографско единство по отдѣлно и помежду имъ. Антропогеографското единство е тѣсно свързано съ историческото единство, защото както въ антропогеографията, така и въ историята главниятъ факторъ е човѣка. Колкото единството между земитѣ на една на-

ция и държава е по-голѣмо, толкова повече последнитѣ представятъ по-здрава общность и иматъ право на самостоятеленъ животъ. Не напразно днесъ въ международнитѣ препирни и борби, политикогеографската основа се взима за най-важна и най-справедлива. Но географското единство въ една държава или народъ е важно не само за външно-политическия имъ животъ, но и за тѣхния вътрешно-политически и културенъ животъ. Отъ географското единство зависи до голѣма степенъ вътрешното сцепление и силата на държавата и народа ѝ.

*

Главнитѣ български земи или области, върху географското единство на които тукъ ще направимъ кратъкъ прегледъ, сж: Мизия, Тракия и Македония, между които срѣдно мѣсто заема Софийската областъ. Тѣ сж, както географски, така и исторически понятия. Въ времена, когато българскиятъ народъ е постигалъ напълно или отчасти своето обединение, какъвто е билъ случаятъ презъ срѣднитѣ вѣкове, името България е господствувало надъ областнитѣ. Въ турско време, общото национално и държавно име България не се забравя, но не се забравятъ и отдѣлнитѣ български земи и тѣхнитѣ имена. Руситѣ освободиха фактически само Мизия и Софийско, като името Мизия излѣзе отъ употреба за смѣтка на общото държавно име България. А следъ съединението въ 1885 г. на България и Северна¹⁾ (Горна) Тракия или Източна Румелия, последната стана Южна България, а Мизия—Северна България. Оттогава до миналата година, се водиха борби за освобождението на Македония, останала Южна (Долна) Тракия и Южна Добруджа, която бѣ въ 1913 г. заробена отъ румѣнитѣ. По-голѣмитѣ части отъ тѣхъ се освободиха и присъединиха къмъ майката-отечество. Тѣхнитѣ имена (Добруджа, Македония и Тракия, особено Западна Тракия) се пазятъ и ще се пазятъ не само заради това, че сж имена на голѣми географски и исторически земи, но и заради това, че сж свързани съ тежки и продължителни борби за освобождението имъ. Тѣ нѣма да бждатъ извадени отъ употреба, но, отъ друга страна, по държавни и национални съображения, не може да не отстѣпятъ мѣсто на името обединена или цѣлокупна България. Така е навсѣкжде и най-вече въ Германия, гдето

¹⁾ Живѣемъ въ време на голѣми промѣни въ географията на България. Преди 2—3 месеца се побългариха имената на около 200 географски обекти въ България. Тукъ посочваме ново раздѣление на България на географски области. Струва ни се, че би било добре да се замѣнятъ имената „Горна“ и „Долна“ Тракия, като неподходящи, особено второто, съ по-опредѣленитѣ имена „Северна“ и „Южна“ Тракия. И Македония е наричана въ срѣднитѣ вѣкове съ името „Долна България“, но то е отдавна изчезнало, а днесъ Македония влиза въ Южна България. Южна Тракия, както до сега, ще се раздѣля отъ р. Марица на Западна и Източна Тракия.

вече нѣма Прусия, Бавария, Саксония, нѣма дори Австрия, а общо германско отечество.

И безъ да забравяме имената на нашитѣ стари географски и исторически земи, не само по национални и държавни съображения, и въ духа на съвременната географска наука, ние вече трѣбва да дѣлимъ обединена България на следнитѣ географски области: Северна България — между Дунава и Стара-планина включително, Сръдна България — между Стара-планина и Македоно-тракийския масивъ и Южна България, която обхваща този масивъ (Македония и Западна Тракия). Тѣ се раздѣлятъ отъ своя страна на подобласти и ландшафти или пейзажи. Интересно е, че Южна България се раздѣля лесно на две естествени географски подобласти отъ планинитѣ, които се протакатъ презъ сръдната на Македония

Обр. 1. Geographischen Hauptgebiete Bulgariens: I Nordbulgarien, II Mittelbulgarien, III^A Inneres Südbulgarien und III^B Peripherisches Südbulgarien (Weissmeergebiet).

и Западна Тракия съ посока отъ западъ къмъ изтокъ [Ниджа, Кожухъ, Бѣласица, Гоцева планина (Али-ботушъ) и Югоизточнитѣ Родопи]. Тѣзи подобласти сж: Вжтрешна Южна България, въ която влиза Северна Македония и северната частъ на Западна Тракия, и Окрайна Южна България, въ която влиза Югоизточна Македония и южната частъ на Западна Тракия. Тя носи хубавото име Бѣломорие, което име си доби вече гражданственостъ.

Трѣбва да се забележи, че поставяме Македония въ Южна България не по подражание на сърбитѣ, които я бѣха нарекли Южна Сърбия. Професоръ Иширковъ предлагаше още преди миналата свѣтвна война, въ случай на разширение на предѣлитѣ на България въ българскитѣ земи на югъ отъ Рила и Родопитѣ, тѣзи земи да се схванатъ като Южна България. Освенъ това, ако сърбитѣ безъ никакви географски, исторически и народностни основания се помъчиха да наложатъ на Македония чуждо име, случаятъ съ насъ е съвсемъ другъ.

Географското единство на българскитѣ земи зависи отъ тѣхното положение, границитѣ помежду имъ, релефътъ, населението и неговата култура. Специално антропогеографското единство е резултатъ на възможността за лесни движения и съобщения между тѣхъ, която възможностъ зависи отъ природнитѣ условия (наличността на проходи, рѣки и др.) и човѣшката техника (пѣтищата и сръдствата за съобщение). Леснитѣ и оживени съобщения най-много спомагатъ за националното и културно сцепление и единство. Движението е главенъ признакъ особено на съвременната култура.

Българскитѣ земи Мизия, Тракия, Македония и Софийската област се простиратъ въ източната половина на Балканския полуостровъ, като само Македония заема повече сръдната му. Известно е голѣмото кръстопѣтно положение на нашитѣ земи. Тѣ граничатъ съ Дунава, Черно и Бѣло море и сж въ сѣдство съ протоцитѣ и Мала Азия. Въ тѣхъ сж ставали голѣми народни движения и войни, а днесъ — голѣми международни съобщения. Тия външни движения и съобщения сж предизвиквали вътрешни такива. Мизия е служила като предверие на много народи, които сж се спускали отъ северъ къмъ Балканския полуостровъ. Презъ Софийската област и Тракия минава голѣмия международенъ пѣтъ отъ Сръдна Европа за Предна Азия. Ако и въ по-малкъ размѣръ, ставали сж движения и презъ Македония. Въ това кръстопѣтно положение на българскитѣ земи, се състои тѣхното централно геополитично значение на Балканския полуостровъ, макаръ въ сжщностъ само Македония да се намира въ центъра на полуострова.

Известно е, че това географско положение на българскитѣ земи, крие не малко опасности за българския народъ. Преди всичко на него се дължи дългото робство подъ гърци и турци на последния. Но поради оживенитѣ съобщения и лесни културни заемки отъ близки и далечни съседи, то е спомогнало и за бързото национално и културно развитие и издигане на българския народъ, затова още презъ сръднитѣ вѣкове той е билъ най-културния отъ младитѣ народи на Балканския полуостровъ, а отъ освобождението на България насамъ, за кратко време разви дори по-висока култура отъ тази на сѣдитѣ си.

Както ще видимъ по-нататѣкъ, тази култура не е дѣло на една отъ българскитѣ земи, а на всички български земи. Това географско положение на българскитѣ земи, направи българския народъ по-буденъ къмъ сждбинитѣ си и създаде у него силенъ усѣтъ за единство и самосъхранение.

Положението на българскитѣ земи една къмъ друга е важно за тѣхното единство съ това, че тѣ сж концентрично наредени около Софийската област. Макаръ геометрическиятъ центъръ на България да се намира въ западната частъ на Горна Тракия, къмъ гр. Пазарджикъ, Софийската областъ заема централно обединително мѣсто въ нея. Презъ тази областъ минаватъ главнитѣ централни пѣтища въ България, които сж такива и на Балканския полуостровъ; именно, презъ нея минава диагоналниятъ пѣтъ за Цариградъ. Но презъ София минава и главниятъ меридианенъ пѣтъ въ България по долинитѣ на Искъръ и Струма. Той не е по-малко важенъ отъ Моравовардарскиятъ пѣтъ, който впрочемъ, минава и презъ Софийската областъ, защото долината на Морава и останалитѣ земи на така нареченитѣ Западни български покрайнини се числятъ не само административно, но напълно географски къмъ Софийската областъ. Не напразно София е избрана за столица, главенъ съобщителенъ възелъ и културенъ центъръ на България и сполучливо изпѣква като главно обединително срѣдище на българскитѣ земи. Не напразно, ще кажемъ сжщо, турцитѣ сж избрали София за седалище на управителя на балканскитѣ си владения — Румелийскитѣ бейлеръ-бегъ.

Поради всичко това, заслужава София заедно съ своята областъ, да се счита като засебна българска земя между другитѣ български земи. До сега имаше известно колебание по този въпросъ; следъ като се изброеха Мизия, Тракия и Македония като български земи, мнозина се питаха къмъ коя отъ тѣхъ трѣбва да се числи Софийската областъ и до обединението на българскитѣ земи миналата година, тя се взимаше повече за Югозападна България. Но днесъ, когато Югозападна България става Македония, Софийската областъ, ако и да представя западна половина на Срѣдна България, става отдѣлна българска земя между другитѣ български земи. Това схващане се оправдава и отъ развитието на границитѣ между Мизия, Тракия и Македония, съ които ще се занимаемъ по-нататѣкъ.

Трѣбва още въ началото да забележимъ, че границитѣ между българскитѣ земи не сж рѣзки нито въ физиогеографско отношение, защото не минаватъ по високи планини и голѣми рѣки, нито въ антропогеографско отношение, защото не дѣлятъ два различни народа. Тѣ не сж труднопроходими и не сж прѣчили за леснитѣ движения и съобщения между нашитѣ земи, затова не сж прѣчили и за единството имъ. Въ този смисълъ говори и обстоятелството, че тѣ сж се мѣстили твърде често. Сравнително по-рѣзка граница изглежда Стара-планина между Мизия, отъ една страна, и Со-

фийската област и Тракия, отъ друга страна. Известно е, че тя е важна климатическа преграда. Но и тази граница е мѣстена. Въ древно време за северна граница на Тракия е служилъ Дунавъ. Римлянитъ създаватъ въ административно отношение провинцията Мизия, поради което северната граница на Тракия се премѣства къмъ югъ, но все пакъ била на северъ отъ гребена на Стара-планина. Тази планина представя дълга верига, но не е висока, при това има много проходи, затова никога не е била прѣчка за преминаване. Още първото българско царство се е развило на югъ отъ нея, като дори тя му е служила за здрава опора за тази целъ. Отъ край време отъ дветъ страни на Стара-планина живѣе едно и сжщо население. Севернякътъ копнѣе отъ желание да мине Балкана и слѣзе на югъ. При освобождението на България въ 1878 год. съ образуването на българското княжество отъ Мизия и Софийската област, Стара-планина съвсемъ се омаловажи като вътрешна граница. Сжщото стана и при съединението въ 1885 година между Северна България и Източна Румелия.

Всички останали граници между българскитъ земи сж още по-малко рѣзки въ физиогеографско и антропогеографско отношение. Тѣ сж условни и често пжти премѣствани. Въ древно време западната граница на Тракия се простираше далечъ на западъ, въ срѣдата на Балканския полуостровъ за смѣтка на Македония и Софийската област. Но презъ срѣднитъ вѣкове и началото на турско време, обратно, Македония се простираше за смѣтка на Тракия чакъ до Пловдивъ и Одринъ. Следъ това постепенно се установяватъ днешнитъ граници: Момино-клисурскиятъ проходъ и западниятъ вододѣлъ на Тополница, между Софийската област и Тракия, а Доспатската планина въ Западнитъ Родопи и долното течение на р. Места между Македония и Тракия. Голѣмата условностъ на тѣзи граници се вижда отъ следнитъ обстоятелства. Момино-клисурскиятъ проходъ и по-рано Траяновата врата, които сж на главния пжтъ София—Пловдивъ—Цариградъ, сж проходи презъ които сж ставали и ставатъ най-оживени движения и съобщения изобщо въ България. Освенъ като отчасти граница между западното и източното българско нарѣчие, тѣ не дѣлятъ различни населения и културни ландшафти. Сжщо такъвъ характеръ като вътрешна граница има Доспатската планина и р. Места, отъ дветъ страни на които има еднаква природа, население и култура. Може ли да се посочи нѣкаква разлика между Чепинската и Разложката котловина? А условността специално на р. Места като граница се вижда и отъ това, че Югоизточна Македония и Западна Тракия прекрасно образуватъ днесъ Бѣломорието.

Едновременно съ отмѣстянето на източната граница на Македония става и това на северната ѝ граница. По този начинъ още презъ срѣднитъ вѣкове къмъ Македония се включва

Скопската област, а въ турско време — и частъ отъ Софийската област, именно Кюстендилско и Дупнишко. Следъ освобождението на България, обаче новата политическа граница по Рила и Осоговската планина се установи и като северна областна граница на Македония — между нея и Софийската област. Както ще видимъ по-нататъкъ, тя не раздѣля тѣзи две български земи нито въ физиогеографско, нито въ антропогеографско отношение, а само ги свързва. Вѣрно е, че и другитѣ граници на Македония, като централна балканска земя не сж много рѣзки, но обстоятелството, че пространството на Македония се е разширявало главно въ източна и северна посока, показва тѣсната ѝ връзка и единство съ другитѣ български земи¹⁾.

Земеповръхното устройство на българскитѣ земи, както цѣлото имъ географско устройство, е много сложно. Въ тѣхъ, ако и да не сж обширни земи, се простиратъ почти всички видове земеповръхни форми въ Европа: плочеста равнина — Дунавската равнина, млада верижна планина — Стара-планина, голѣма низина — Маричината низина, масивни планини — тѣзи въ Македono-тракийския масивъ, множество котливини и полета, каквито има най-вече въ масива. Българскитѣ земи представятъ просто мозайка отъ различни земеповръхни форми. Това земеповръхно разнообразие на нашитѣ земи, крие нѣкои недостатѣци за единството имъ, но съдържа и важни предимства въ това отношение. Не ще съмнение, че земеповръхната или орографска разкъсаностъ прѣчи за леснитѣ движения и съобщения. Освенъ това, изобщо обширната планинска повръхнина на България е бедна. Другъ недостатѣкъ е този, че голѣмитѣ равнини на България (Дунавската и Тракийската), които могатъ да играятъ по-голѣма обединяваща роля, не сж въ срѣдата на българскитѣ земи, а въ страни отъ нея. Ако Софийската област не бѣше раздѣлена на множество планини и полета и особено ако Софийското поле бѣше по-голѣмо, тѣхната обединяваща роля щѣше да бжде много по-значителна. Въ планинския Балкански полуостровъ нѣма единъ народъ и една държава, както напимѣръ това е въ Апенинския полуостровъ, а нѣколко и то сравнително малки.

Предимствата на разнообразното земеповръхно устройство на българскитѣ земи сж следнитѣ. Това устройство, допълнено отъ разнообразно климатическо устройство, създава различно производство въ разнитѣ части на нашитѣ земи, което обстоятелство води до по-оживена размѣна, голѣмо богатство и висока култура. Въ българскитѣ земи има доста планини, но

¹⁾ По-подробно за границитѣ на Тракия и Македония вижъ А. Иш и рковъ, *Имена и граници на Тракия*, въ *Тракийски сборникъ*, кн. 2, 1930, стр. 3—14 и Македония. *Име и граници*, въ *Македонски прегледъ*, год. III, кн. 1 стр. 1—22.

все пакъ тѣ сж по-малко, отколкото въ западнитѣ и южнитѣ части на полуострова. Въ нашитѣ земи се простиратъ най-обширнитѣ равнини и котловини, които, освенъ че сж най-плоднитѣ, предлагатъ най-добри условия за движение и съобщения, следователно и за обединение и единство. Македонотракийскитѣ масивъ има клетъчна морфоложка структура; планинитѣ му сж малки и раздѣлени чрезъ множество полета и долини, та не прѣчатъ за движението. Най-после нашитѣ планини иматъ голѣмо значение за съхранение на народа ни и неговата култура презъ дългитѣ робства. Безъ тѣхъ нашето възраждане сигурно щѣше да се развие по-трудно. Изобщо въ земи като българскитѣ, народитѣ и държавитѣ се развиватъ и уголѣмяватъ сравнително по-лесно. Като по-богати земи, тѣ поддържатъ по силни държави, които по-успѣшно се борятъ срещу неприятелитѣ си и по-лесно поддържатъ географското и историческо единство. Докато въ източната частъ на Балканския полуостровъ преобладава единъ народъ, въ северната и южната се редятъ четири народи: сърби, хървати, албанци и гърци.

За морфоложкото единство на българскитѣ земи е важно обстоятелството, че геоморфоложкитѣ имъ системи не се простиратъ въ всѣка една отъ тѣхъ по отдѣлно, но преминаватъ една въ друга. Така, старопланинската система къмъ която принадлежи и Сръдногорието, преминава отъ Мизия въ Софийската областъ и Тракия. Геоморфоложката връзка между Тракия и Македония е още по-тѣсна. Македонотракийскитѣ масивъ е нераздѣлно общъ за дветѣ. Преминаването на клетъчната структура отъ Софийската областъ въ Македония достатъчно показва морфоложкото единство между тѣхъ. Всичко това допринася много за липсата на рѣзки граници между нашитѣ земи, за което стана дума по напредъ.

Най-после трѣбва да се забележи, че специално редуването и разположението на нашитѣ равнини, планини и рѣки е спомогнало за етапното развитие и създаването на българската държава, като най-голѣма балканска държава и за обединението и единството на българитѣ. Създадена въ североизточния ъгълъ на Полуострова — въ Добруджа — българската държава се е запазила преди всичко благодарение на естествената защита, която ѝ сж дали голѣмата рѣка Дунавъ и Черно море. Дунавската равнина е улеснила нейното разширение въ западна и южна посока до Стара-планина, която пъкъ е защищавала държавата срещу нападения откъмъ югъ. Следъ това, развитието на нашата държава става въ южна и югозападна посока — въ Тракия и презъ Софийската областъ въ Македония, гдето държавнитѣ наченки отъ Куберъ сж улеснили задачата на преславскитѣ и търновскитѣ царе. Известна е голѣмата съпротива на византийцитѣ откъмъ югъ, затова българскитѣ владетели въ Тракия сж били по-малко трайни и трудно сж достигали Бѣло море. Но Родопитѣ, Рила, Пиринъ — изобщо

Македонотракийският масив е играл голѣма роля за здравето закрепване на българската държава въ него и разпространението ѝ до Бѣло море — най-естествената ѝ южна граница.

При кръстопѣжното положение на Балканския полуостровъ и изобщо планинската му природа, въ него голѣма държава не може да се създаде. Но благодарение на най-благоприятното географско положение и устройство на българските земи, отъ тѣхъ се е създадала, както споменахъ, първата нова сръдно-вѣковна, най-голѣма и най-културна държава — българската държава, която, не ще съмнение, е изразъ на единството на българските земи. При Симеона българските владения, безъ тѣзи вѣнъ отъ Полуострова, сж имали 200,000—205,000 кв. клм. пространство. Тѣзи при Ив. Асена II не сж били по-малко. Днесъ България има около 152,000 кв. клм., но цѣлото пространство на българските земи е сжщо близу 200,000 кв. клм.

До сега при разглеждане на физиогеографското единство на българските земи доста се занимахме и съ антропогеографското имъ единство, затова сега ни остава да разгледаме само нѣкой по характерни положения въ това отношение. Първото отъ тѣзи положения е това, че единството на нашите земи се дължи първоначално на заселването имъ съ български славяни, които заематъ не само източната половина на Балканския полуостровъ, но проникватъ даже въ най-южните му части (Пелопонесъ). Тѣзи славяни бързо се осъзнаватъ въ национално отношение и образуватъ българската нация или въ по-широкъ смисълъ взето — българскиятъ народъ. Последниятъ най-вече изразява единството между всички земи, които населява. Народътъ дава народностния характеръ на дадена земя.

За българския народностенъ характеръ на нашите земи и изобщо за тѣхното единство сж допринесли извънредно много преселническите движения на българите. Известно е, че българите за да се запазятъ презъ вѣковетъ на своето тежко сжществуване сж били принудени да правятъ много преселнически движения. Балканскиятъ полуостровъ е една отъ тѣзи европейски земи, която е преживѣла най-много преселнически движения. Но въ източната, българската му частъ, която заема по-крѣстопѣжно положение и е по-низка и по-открита, отколкото другите части на полуострова, сж ставали особено много преселнически движения. По политически или по икономически причини българите и днесъ се намиратъ въ движение, именно въ новоосвободените земи Южна Добруджа, Бѣломорието и Македония се връщатъ изгонените по-напредъ българи. Въ миналото българите сж били принудени да се изселватъ и вѣнъ отъ българските земи, напр. въ Румѣния, Бесарабия, Южна Русия, Унгария, Мала-Азия и пр., но важно е, че вътрешните имъ преселвания се извършвали и извършватъ въ границите на българските земи. Така, при нашествието на турците много българи отъ източните български земи, именно отъ из-

точнитѣ части на Тракия и Мизия, се преселватъ въ Македония и Софийската областъ. Освенъ това българитѣ отъ равнинитѣ трѣбвало да се оттеглятъ въ планинитѣ. Презъ втората половина и края на робството, обратно, българитѣ се преселвали отъ западнитѣ по-планински земи (Македония и Софийската областъ) въ източнитѣ по-равнинни земи (Мизия и Тракия), които бѣха обезлюдени, наредъ съ това, започна слизането на българитѣ отъ планинитѣ въ равнинитѣ и полетата, което движение продължава до днешенъ день. Отъ миналия вѣкъ насамъ, главно следъ освобождението на България въ 1878 г., започна изселване на българи отъ българскитѣ земи, които тогава не можаха да бждатъ освободени (Македония, Южна Тракия, Западнитѣ покрайнини и Северна Добруджа), къмъ освободенитѣ български земи (Мизия, Софийската областъ и Северна Тракия). Това изселническо движение продължи и презъ миналата свѣтвна война срещу което сега, както се спомена погоре, става обратно движение.

По нататъкъ трѣбва да се изтъкне, че антропогеографското единство на българскитѣ земи се изразява въ общата култура, която цари въ тѣхъ още отъ времето на първото българско царство. Въпрѣки обстоятелството, че българскитѣ земи сж били подложени на много културни влияния, усѣтътъ за самосъхранение у българитѣ имъ е наложилъ да създадатъ своя самобитна култура, отъ която сж дали и на други народи. Излишно е да се подчертава, че отъ Охридското езеро до Черно море и отъ Дунава до Бѣло море господствува българска култура и езикъ. Въ Солунъ се създаде славянобългарската азбука—основата на българската духовна култура. Наредъ съ преславското духовно огнище свѣтеше презъ вѣковетѣ и това въ Охридъ. Интересно е съвпадението, че този, който хвърли искрата за българското възраждане — Отецъ Паисий — е роденъ нѣкъде въ центъра на всички български земи. Българското възраждане, съ което българскиятъ народъ показва мощта на своята култура и правото за самостоятелно съществуване, се разви съ еднаква сила въ всички български земи. Борбитѣ за политическо освобождение се водѣха дружно отъ всички български земи. Тукъ дори трѣбва да се забележи, че въ всѣка революционна чета, каквато бѣше и Ботевата, влизаха четници отъ всички български земи.

Не по-малко е единството между българскитѣ земи и въ областта на материалната култура; единъ примѣръ: отъ Македония на югъ — въ Тесалия и останала Гърция изчезва българското рало теглено отъ волове.

До голѣма степенъ резултатъ отъ физиогеографското и антропогеографското единство на българскитѣ земи е не само обстоятелството, че българскиятъ народъ е първиятъ и най-културенъ новъ срѣдновѣковенъ народъ въ Балканския полуостровъ, но и това, че той е най-многобройниятъ балкански на-

родъ. Макаръ, че на Балканския полуостровъ народитѣ сж много и макаръ, че българскитѣ народъ е далъ много жертви въ борбата си за сжществуване и не е 20-милионенъ народъ, колкото би трѣбвало да бжде, все пакъ той брои 8,200,000, отъ които 7,350,000 живѣятъ на балканския полуостровъ.

Следъ горното общо изложение върху географското единство между българскитѣ земи, заслужава въ рамкитѣ на нашия кратъкъ прегледъ да споменемъ нѣщо върху географското единство специално между новоосвободенитѣ земи (Южна Добруджа, Бѣломорието и Македония) и останалитѣ части на България.

Въпросътъ за Южна Добруджа се разреши по миренъ начинъ. Румѣнитѣ признаха принадлежността ѝ къмъ България и я върнаха доброволно на последната. По този начинъ се връщаме къмъ старото добросъседство. Географската връзка и единство между Южна Добруджа и останала Мизия е толкова очевидно! Южна Добруджа представя напълно естествено продължение на Дунавската равнина въ северна посока. И това продължение е не само физиогеографско, но и антропогеографско. Никаква природна и културна раздѣлителна линия не сжществува между Дунавската равнина и нейната североизточна частъ. А рѣка Дунавъ, втората по пълноводие рѣка въ Европа, тъкмо съ долното си течение най-рѣзко дѣли румѣнскитѣ земи отъ Добруджа и цѣла България. Най-силниятъ аргументъ на румѣнскитѣ географи за румѣнскитѣ домогвания върху Добруджа бѣше, че Добруджа се издавала като полуостровъ въ североизточна посока и представлява преходна земя, а като такава земя тя може да не принадлежи на България, но на Румѣния. И по силата на несправедливитѣ мирни договори въ 1878 и 1913 г., Румѣния тури рѣка на дветѣ части на Добруджа, следъ което колонизира въ тѣхъ много румѣнско население. По този начинъ люлката на българската държава загуби отчасти българската си народностна физиономия. Но чрезъ доброволната размѣна на малцинственитѣ населения съгласно Крайовската спогодба въ 1940 г. днесъ въ Южна Добруджа нѣма румѣнско население; тази новоосвободена българска земя доби отново чисто българската си физиономия и се възстанови наново географското ѝ единство съ останалата частъ на Северна България.

Географското единство между Бѣломорието и останалитѣ части на България е сжщо очевидно и не търпи никаква критика. Физиогеографски въ Бѣломорието се продължава Македонотракийския масивъ; дори островитѣ Тасосъ и Самотраки сж разскжсани части отъ сжщия масивъ, чието продължение въ Бѣло море се нарича Егейски или Бѣломорски масивъ. Главнитѣ рѣки на България Марица, Струма и Места, които извираатъ отъ срѣдата ѝ, завършватъ теченията си въ Бѣломорието. Тѣхнитѣ долини толкова естествено свързватъ Бѣломорието

съ България! Тъ сж главната основа на стопанското единство между тѣхъ. Въ тѣзи долини минаватъ най-важнитѣ пѣтища на България за Бѣло море. Предимно чрезъ тѣзи долини се поддържаше вѣковната народностна връзка между вътрешността на България и Бѣломорието. Но за жалость, тази вѣковна народностна връзка между тѣхъ се наруши по насилственъ начинъ преди 15—20 години, когато гръцката държава изгони по-голѣмата частъ отъ българското население и настани гръцко бѣжанско население. Следъ освобождаването на Бѣломорието една частъ отъ гръцкото население го вече напустна¹⁾.

Съ въпроса за географското единство между Македония и останалитѣ български земи е свързанъ македонския въпросъ. Този въпросъ до началото на последната третина отъ миналия вѣкъ не сжществувваше, защото сърбитѣ не изиявяха никакви домогвания къмъ Македония. Както е известно, въ началото на сегашния вѣкъ главния теоретикъ на тѣзи сръбски домогвания — Цвиичъ — излѣзе да доказва, че географската връзка между Македония и Сърбия чрезъ долинитѣ на Морава и Вардаръ презъ Прешовската седловина (450 м.) била по-естествена, отколкото тази между Македония и България, които били раздѣлени чрезъ най-високитѣ планини въ Балканския полуостровъ Рила Осоговската и други планини; най-важниятъ проходъ между Македония и България — Велбжжиятъ (Кривопаланскиятъ) — билъ много високъ — 1100 м. и пр. Но независимо отъ това, че днесъ чрезъ съвременната техника сравнително по-високитѣ проходи могатъ да се преодолѣятъ и да не представятъ прѣчка за лесни съобщения, въ сжщностъ споменатитѣ планини и проходи никога не сж ограничавали тѣснитѣ връзки между Македония и България. Както се изтъкна по-напредъ, Македония се простира въ Македонотракийския масивъ, който преминава отчасти и въ Софийската областъ, и който има клетъчна структура. Последната доста улеснява движенията. Макаръ, че Велбжжиятъ проходъ е по-високъ отъ Прешовската седловина, пакъ презъ него още отъ сръднитѣ вѣкове сж ставали по-оживѣни съобщения между Македония и България, отколкото презъ Прешовската седловина между Сърбия и Македония. Фактически вардарскиятъ пѣтъ, който трѣбваше на сърбитѣ за слизане въ Солунъ, като оживѣнъ и главенъ пѣтъ сжществува отъ края на миналия вѣкъ, отъ 1873 г., когато се построи желѣзния пѣтъ Солунъ — Скопие, а този отъ Скопие за Враня — Нишъ се построи още по-късно. Освенъ всичко това, вѣпрѣки привиднитѣ природни прѣчки за по-тѣсни връзки и единство между Македония и България, между тѣхъ

¹⁾ За географската връзка между Бѣломорието и България по-подробно вижъ статията ми съ сжщото заглавие въ „Бѣломорски прегледъ“, год. I кн. 1, София 1942, а за тази връзка между Македония и България сжщо по-подробно ще се спремъ на друго мѣсто.

сществува пълно народностно единство, каквото липсва между Сърбия и Македония. Признато е отъ всички обективни чужденци — изследвачи на Македония, че македонското население е българско, а не сръбско.

DIE GEOGRAPHISCHE EINHEIT DER BULGARISCHEN GEBIETE

(Zusammenfassung)

Die Macht des Nationalstaates hängt bis zu einem grossen Grade von der geographischen Einheit der Gebiete ab, die den Staat bilden. Es handelt sich um eine physiogeographische und anthropogeographische Einheit.

Die bulgarischen Hauptgebiete sind: Mösien, Thrakien, Makedonien und das Sofioter Gebiet. Nach der Befreiung eines Teiles des bulgarischen Volkes vom türkischen Joch 1878 verlor Mösien seinen Namen zu Gunsten des gemeinsamen Staatsnamens „Bulgarien“. Die Grenzen der bulgarischen Gebiete stimmen mit denen der geographischen Gebiete und Landschaften Bulgariens fast überein. Nordbulgarien besteht aus Mösien, welches das Donautafelland und den Balkan einschliesst. Mittelbulgarien erstreckt sich zwischen dem Balkan und dem makedonisch-thrakischen Massiv. Es schliesst das Sofioter Gebiet und Oberthrakien ein.

Südbulgarien besteht aus Makedonien und Westthrakien. Seinerseits teilt sich Südbulgarien in inneres Südbulgarien und peripherisches Südbulgarien, welches man Weissmeergebiet (Ägäisches Gebiet) nennt.

Die geographische Einheit der bulgarischen Gebiete hängt von ihrer geographischen Lage, von den Grenzen zwischen ihnen, von der morphologischen Gliederung, von der Bevölkerung und seiner Kultur ab. Zu der anthropogeographischen Einheit verhilft sehr viel die Möglichkeit leichter Verkehrs—Verbindungen. Die Tatsache, dass durch die bulgarischen Gebiete viele Kreuzwege führen, hemmt und fördert zugleich die Einheit der Gebiete. Wichtig ist der Umstand, dass die bulgarischen Gebiete konzentrisch um das Sofioter Gebiet aufgereiht sind, welches eine Mittellage nicht nur unter den bulgarischen Gebieten, sondern auch auf der ganzen Balkanhalbinsel einnimmt und eine wichtige Vereinlichungsrolle unter ihnen spielt. Nicht umsonst ist Sofia zur Hauptstadt Bulgariens auserwählt worden. Die Grenzen zwischen den bulgarischen Gebieten sind nicht scharf; sie sind nicht schwer überschreitbar, weil die Gebirge nicht hoch und die Flüsse nicht gross sind; deshalb hemmen sie den Verkehr und die Einheit der Gebiete nicht. Diese Grenzen sind oft verändert

worden. So hat es Zeiten gegeben, wo Thrakien, Mösien und Makedonien die Stadt Adrianopol in ihren Grenzen umschlossen.

Die morphologische Beschaffenheit unserer Gebiete ist sehr mannigfaltig; sie haben eine weite gebirgige Oberfläche. Diese morphologische Beschaffenheit Bulgariens hat Nachteile für die Einheit der Gebiete, z. B. die Gebirgsoberfläche ist arm, und teilt die Gebiete. Aber die morphologische Beschaffenheit hat auch Vorteile für die Einheit der Gebiete. Sie schafft eine mannigfaltige Wirtschaft. In den Bergen hat sich das bulgarische Volk bewahrt, und von dort aus begann der Kampf um die Wiedergeburt und Befreiung. Trotzdem sind die bulgarischen Gebiete weniger gebirgig als die westlichen Teile der Balkanhalbinsel; dieser Umstand hat zur Entstehung des bulgarischen Volkes und des bulgarischen Staates als des grössten auf der Balkanhalbinsel beigetragen.

Zur anthropogeographischen Einheit haben folgende Umstände verholfen: 1) Die Besiedlung der bulgarischen Gebiete von bulgarischen Slaven, 2) die Binnenwanderungen der Bulgaren, die in den Grenzen unserer Gebiete stattgefunden haben, 3) die gemeinsame Kultur und Sprache der Bulgaren aus allen unseren Gebieten.

Heute erweckt ein grosses Interesse die Frage der geographischen Einheit zwischen Bulgarien und seinen neubefreiten Gebieten—Süddobrukscha, Weissmeergebiet und Makedonien. Die Einheit zwischen Süddobrukscha und Bulgarien ist mehr als offensichtlich, weil die Süddobrukscha eine vollständig klare Fortsetzung des bulgarischen Donaufellandes ist. Im Weissmeergebiet setzt sich das rhodopische Massiv fort. Die bulgarischen Hauptflüsse Maritza, Struma und Mesta haben ihre Unterläufe im Weissmeergebiet. Die Täler dieser Flüsse sind für den anthropogeographischen Zusammenhang zwischen Bulgarien und dem Weissen Meere ganz natürlich. Dieser Zusammenhang datiert seit Jahrhunderten.

Die geographische Einheit zwischen Makedonien und Bulgarien gründet sich zuerst auf der mosaikartig Struktur des Bodens in Makedonien, welche in das Sofioter Gebiet übergeht. Zur Verbindung zwischen Mittelbulgarien mit Makedonien gibt es viele Pässe, welche den Verkehr erleichtern. Die Serben legten grossen Wert auf den morawo-wardarschen Weg für die Verbindung Serbiens mit Makedonien. Aber dieser Weg als wichtiger Weg ist ein neuer Weg, der seit Ende des vorigen Jahrhunderts existiert und ohne Bedeutung für irgendwelche dauerhaften Verbindungen zwischen Serbien und Makedonien war. Die anthropogeographischen Verbindungen zwischen Bulgarien und Makedonien sind von allen unparteiischen Erforschern dieser Frage anerkannt.